

HODNOCENÍ LIDSKÝCH ZDROJŮ V DEMOGEOGRAFICKÉM KONTEXTU A VYBRANÉ VÝSLEDKY SHLUKOVÉ ANALÝZY OKRESŮ ČESKÉ REPUBLIKY

EVALUATION OF HUMAN RESOURCES IN DEMO-GEOGRAPHICAL CONTEXT AND CLUSTER ANALYSIS OF THE DISTRICTS OF THE CZECH REPUBLIC

PHDR. DANA HŮBELOVÁ, PH.D.

Ústav demografie a aplikované statistiky | Department of Demography and Applied statistics
Fakulta regionálního rozvoje | Fac. of Reg. Development and International Studies
Mendelova univerzita v Brně | Mendel University in Brno
✉ Třída Generála Píky 2005/7, 613 00 Brno, Czech Republic
E-mail: hubelova@mendelu.cz

Anotace

Prezentovaný článek se zabývá teritoriálním rozdělením lidských zdrojů na úrovni okresů České republiky. Výzkum byl realizován na základě použití statistické metody shlukové analýzy. Text se zaměřuje především na kvalitativní stránku lidských zdrojů, kterou do značné míry ovlivňují zejména ekonomický vývoj České republiky a stávající demografická situace. Shluková analýza ukázala, že existují poměrně výrazné regionální (okresní) disparity. Nejvyšší kvalitu lidských zdrojů zaznamenávají velká města a zázemí největších jader, naopak nejnižší kvalitou lidských zdrojů disponují okresy hraniční i vnitřní periferie. Kvalitativní změna a eliminace stávajících disparit je podmíněna především fungováním klíčových faktorů, kterými patří především optimální socioekonomická situace, pozitivní demografický vývoj a moderní vzdělávací systém.

Klíčová slova

lidské zdroje, demografické indikátory, regionální rozvoj, okres

Annotation

Human resources can be defined as the knowledge and skills that a person has. It is probably the most significant developing factor in coming post-industrial period. The research aim is to comprehensively specify demographic aspects as indicators of the human resources quality and qualitatively spatially differentiate the territory of the Czech Republic at the district level. Cluster analysis is used for the evaluation and comparison of demographic indicators within the districts. The analysis showed that there are quite significant regional (district) differences. These disparities are mainly derived from differences in the development of the economic base, geographic location and previous demographic trends that influence currently lingers.

Key words

human resources, demographic indicators, regional development, district

JEL classification: J11

Úvod

Společenskou a politickou proměnou v České republice po roce 1989 provázela také prudká změna demografického chování obyvatel. V důsledku přechodu od plánovaného hospodářství k tržní

ekonomice došlo k vytváření nových regionálních nerovnováh založených především na rozdílném vývoji ekonomické základny, které se následně odrážejí v disparitách kvality lidských zdrojů. Uvedené skutečnosti se staly podnětem pro realizaci prezentované analýzy a podnítily zájem o empirický výzkum, který by v různých symbiotických souvislostech dokázal komparovat kvalitu lidských zdrojů na úrovni okres České republiky. Kvalitativní hodnocení lidských zdrojů v demogeografickém kontextu se může následně stát významným podkladem pro podobně koncipované výzkumy, prognózování dalšího vývoje nebo komparace výsledků v časové ad.

1. Lidské zdroje v kontextu regionálního rozvoje

Lidské zdroje jsou pokládány za jeden z hlavních faktorů regionálního rozvoje (kromě přírodních faktorů, faktorů hmotných a nehmotných). Regiony je možno považovat za základní stavební kameny republiky. Jejich rozvoj vychází ze Strategie regionálního rozvoje ČR. Materiál byl přijat vládou v roce 2000 a vytvořil základní rámec pro formování regionální politiky České republiky. Aktualizovaný dokument určuje orientaci politiky regionálního rozvoje České republiky v období let 2007–2013. Strategie regionálního rozvoje je konzistentní s prioritami politiky soudržnosti EU.

Pro zasažení vnímání lidských zdrojů do kontextu regionálního rozvoje je významná jedna ze základních uvedených priorit Strategie regionálního rozvoje ČR, a to rozvoj a péče o lidské zdroje. Jedná se konkrétně o celý soubor opatření vedoucích k aktivitě a zvyšování kvalifikace pracovní síly (např. zvyšování odbornosti, rekvalifikace pracovníků, podpora sociálních a zdravotnických služeb, omezování vylidňování venkova, omezování dlouhodobé nezaměstnanosti atd.).

2. Lidské zdroje v kontextu demogeografickém

Současná (demo)geografie nastupujícího postindustriálního období dospěla do fáze, kdy se stále více zaměřuje na řešení úloh, které před ní staví společenská praxe. Zabývá se například problémy životního prostředí, řešení otázky udržitelného rozvoje společnosti, studuje záležitosti noosféry a v ní se také podmínkám rozvoje lidských zdrojů. Lidské zdroje v postindustriální společnosti mají pro její vlastní rozvoj klíčový význam.

Z demogeografického aspektu disponuje lidský kapitál základními atributy, které se staly východiskem pro volbu demografických indikátorů v samotném výzkumu:

- počet etnost populace, migrace,
- věková struktura obyvatelstva,
- vzdělanostní struktura obyvatelstva,
- zaměstnanost,
- sociální struktura a sociální integrace,
- sociální problémovost atd. (podrobněji Hübelová, 2013a).

3. Analýza kvality lidských zdrojů – výzkumné cíle a metodické postupy

Obecně formulovaným cílem výzkumu bylo komplexně specifikovat demografické aspekty jako indikátory kvality lidských zdrojů a provést prostorovou diferenciaci území České republiky. Hlavním cílem prezentovaného výzkumu bylo prostorově kvalitativně diferencovat disparity 76 okresů České republiky na základě kvality lidských zdrojů.

Mezi nejdynamičtější složky humánní geografické sféry patří obyvatelstvo, které velmi citlivě reaguje na změny jednotlivých částí této sféry. Z tohoto důvodu bylo o výběru demografických indikátorů uvažováno jako o komplexu demografických ukazatelů, které by reprezentovaly teoretický model lidských zdrojů z pohledu oboru. S ohledem na aplikaci a využitelnost ve společenské praxi byla cíleně zpracována bezplatně dostupná a každoročně inovovaná data z informačních zdrojů českého statistického úřadu (dále jen SÚ). Z celkového počtu položek, které bylo možné získat z informační báze SÚ za jednotlivé okresy České republiky, bylo nutné selektovat vhodné

ukazatele, které by zapadaly do teoretické koncepce kvality lidských zdroj v demogeografickém kontextu (podrobn ji o výb ru indikátor Hübelová, 2013b)

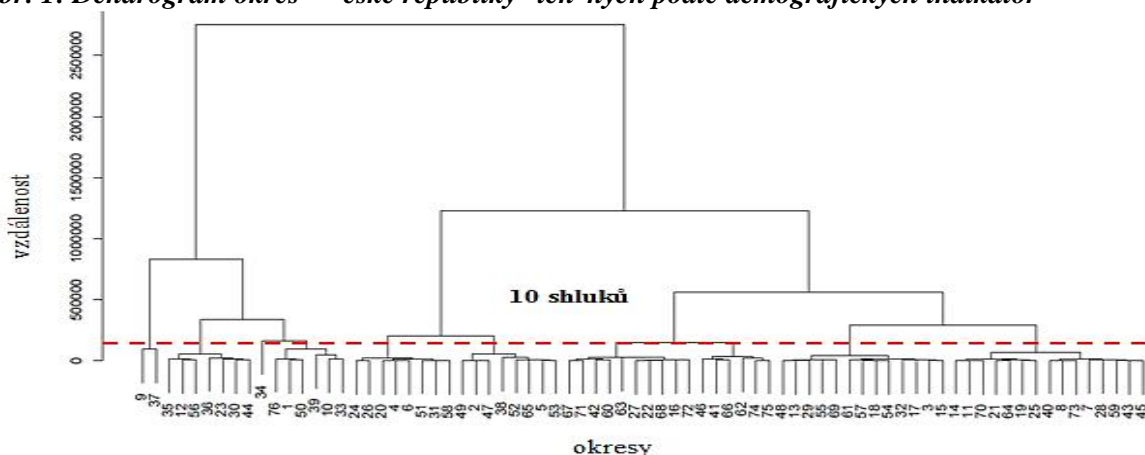
Tab. 1: Vybrané demografické ukazatele ó indikátory

Skupina ukazatel (indikátor)	Demografické ukazatele (indikátory)
1. St ední stav obyvatelstva, struktura obyvatel podle pohlaví a v ku	st ední stav obyvatelstva (k 1. 7. daného roku)
	st ední stav - muži
	st ední stav - ženy
	po et obyvatel ve v ku 0-14 let
	po et obyvatel ve v ku 15-64 let
	po et obyvatel ve v ku 65+
2. P írozený pohyb obyvatelstva	obecná míra porodnosti
	úhrnná plodnost
	obecná míra úmrtnosti
	kvocient novorozenecké úmrtnosti
	kvocient kojenecké úmrtnosti
	obecná míra smrtnosti (letality) na novotvary
	obecná míra smrtnosti (letality) na nemoci ob hové soustavy
	obecná míra smrtnosti (letality) na nemoci dýchací soustavy
	obecná míra smrtnosti (letality) nemoci trávicí soustavy
obecná míra smrtnosti (letality) na vn j-í p í iny	
3. Mechanický pohyb obyvatelstva	obecná míra imigrace
	obecná míra emigrace
	obecná míra migrace (ístá migrace)
4. Vzdlanostní struktura obyvatelstva (pro obyvatelstvo ve v ku 15 a více let)	relativní podíl osob se základní vzd lání v etn neukon eného,
	relativní podíl osob se st edním vzd láním v etn vyu ení bez maturity,
	relativní podíl osob s úplným st edním vzd láním s maturitou a s vy-ím odborným vzd láním,
	relativní podíl osob s vysoko-kolským vzd láním,
	relativní podíl osob bez vzd lání

Zdroj: vlastní zpracování

V prezentované analýze bylo využito len ní jednotek souboru (tzn. okres eské republiky) do shluk (homogenn j-ích skupin) podle vybraných prom nných (indikátor) ó shlukovou analýzu. Náznornou p edstavu o rozd lení okres eské republiky podle zvolených 24 demografických indikátor ukazuje dendrogram na Obr. 1. Okresy byly z praktických d vod rozd leny na deset relativn homogenních shluk (každý z okres je na Obr. 1 zastoupen pod p edem p íazeným íslem).

Obr. 1: Dendrogram okres eské republiky len ných podle demografických indikátor

Zdroj: data SÚ, vlastní zpracování

4. Meziokresní rozdíly ó vybrané výsledky shlukové analýzy na p íkladu shluk s výrazn rozdílnou kvalitou lidských zdroj

Každý ze shluk se vyzna uje spole nými demografickým rysy, které lze nejen identifikovat, ale také analyticko-syntetickým zp sobem interpretovat v –ír–ích demografických, ekonomických i sociálních souvislostech. Vzhledem ke zvolenému metodickému aparátu a uřtí vstupních demografických dat je možné charakterizovat u jednotlivých shluk (skupin okres) demografické a socioekonomické chování obyvatelstva se zam ením na kvalitu lidských zdroj (podrobn ji o kvalitativním hodnocení jednotlivých shluk Hübelová, 2013b).

Tab. 2: P ehled okres a charakteristika shluk na základ kvalitativního hodnocení demografických indikátor

Okresy	Charakteristika shluk
Zlín, eské Bud jovice, Plze -m sto, Brno-venkov, Olomouc, Frýdek-Místek	dobrá kvalita lidských zdroj
Brno-m sto, Ostrava-m sto	dobrá kvalita lidských zdroj , p íznivá vzd lanostní struktura
Nový Ji ín, Hodonín, Kladno, Opava, Hradec Králové, Liberec, Pardubice	pr m rná kvalita lidských zdroj
Znojmo, T ebí , B eclav, Most, P íbram, Jihlava, Náchod, Prost jov, Vy–kov, Blansko, Krom ířl, Tábor, eská Lípa, M lník, Chrudim, Svitavy	pr m rná kvalita lidských zdroj , vysoká míra nezam stanosti
Ji ín, Rychnov nad Kn řinou, Pelh imov, Písek, Strakonice, Plze -sever, Semily, Kutná Hora	spí-e podpr m rná kvalita lidských zdroj
řmperk, Trutnov, Karlovy Vary, Ústí nad Orlicí, P erov, fi ár nad Sázavou, Uherské Hradi–t , Vsetín	spí-e podpr m rná kvalita lidských zdroj , vysoká míra nezam stanosti s demografickými a sociálními d sledky
Klatovy, Jablonec nad Nisou, Beroun, Louny, Nymburk, Kolín, Havlí k v Brod, Bene–ov, Bruntál, Sokolov, Jind ich v Hradec, Cheb	dobrá demografická situace, kvalita lidských zdroj s územní diferenciací - p edev–ím periferie velmi nízká kvalita lidských zdroj
D ín, Chomutov, Teplice, Litom ice, Ústí nad Labem, Mladá Boleslav, Praha-východ, Praha-západ	kvalita lidských zdroj s územní diferenciací - p edev–ím periferie velmi nízká kvalita lidských zdroj
Plze -jih, eský Krumlov, Domařlice, Jeseník, Rokycany, Rakovník, Prachatice, Tachov	výrazn podpr m rná kvalita lidských zdroj , nep íznivé hodnoty demografických indikátor , nep íznivá vzd lanostní struktura
Karviná	nejmén p íznivá kvalita lidských zdroj

Zdroj: vlastní zpracování

Shluk - okresy Zlín, eské Bud jovice, Plze -m sto, Olomouc, Brno-venkov, Frýdek-Místek

Analyzované okresy pat í z hlediska po tu obyvatel k po etn j–ím. V charakteristikách p írozeného i migra ního pohybu vykazují p ír stky, což se projevuje ve výrazn kladném celkovém p ír stku. Z ukazatel reprodukce je pot eba zd raznit p edev–ím sledované indikátory m r úmrtností, které se pohybují pod pr m rnou hranicí, obecná míra porodnosti je pak pr m rná. V rámci migra ního pohyb je významná hlavn hodnota migra ního salda, které je pozitivní. P í iný zvý–ného po tu p íst hovalých do sledovaných okres shluku m feme vyvozovat nap íklad z míry registrované nezam stanosti, která je ve v t–in okres pod hranicí celorepublikového pr m ru. Vzd lanostní struktura je na dobré úrovni, nebo po et absolvent vysokých –kol výrazn p evy–uje pr m r okres eské republiky a obecn platí pravidlo, ím vy–í vzd lání osob, tím dostupn j–í uplatn ní na trhu práce.

Pro analyzované okresy shluku je charakteristický p íbílřn jeden a p l násobek po tu obyvatel neř je tomu pr m rn v okresech eské republiky. Nep íznivá v ková struktura je alespo áste n nahrazována pr m rnou hodnotou úhrnné plodnosti a snířenými ukazateli m r úmrtnosti. Pro vy–í kvalitu lidských zdroj hovo í dobrá vzd lanostní struktura a zejména kladné migra ní saldo. Vysoká je míra imigrace osob v mlad–ím produktivním v ku, která dokazuje, ře okresy jsou relativn

atraktivní z pohledu dopravní a bytové infrastruktury a pracovního nebo zdravotnického zázemí. Uvedené indikátory společně s relativně nízkou mírou nezaměstnanosti dávají předpoklad pro budoucí příznivý regionální rozvoj.

Shluk o okres Karviná

Ve srovnání s průměrem je v daném shluku patrné relativně malé zastoupení v kové skupiny 0-14 let, což má za následek vysokou hodnotu indexu stáří. Uvedené skutečnosti souvisejí také s nejnižší mírou porodnosti i úhrnné plodnosti, která společně s vysokou mírou úmrtnosti a výrazně záporným migračním saldem znamená celkový úbytek obyvatelstva okresu Karviná. Také analyzované ukazatele úmrtnosti nejsou ve srovnání s průměrem příznivé, jak obecná míra úmrtnosti, tak úmrtnost podle pohlaví je vysoko nad průměrem. Vyšší hodnoty dosahují také ukazatele novorozenecké a kojenecké úmrtnosti. Nelze předpokládat jejich zlepšení ani v dlouhodobém časovém horizontu, neboť se nedá úplně odstranit značná míra strukturální nezaměstnanosti související s nabídkou pracovních míst a ekonomickou situací regionu a jeho zázemí. Nezaměstnanost a s ní navazující pokles životní úrovně se tak podepisuje nejen na způsobu života, ale může v dlouhodobém horizontu vést k prohlubování sociálního vyloučení a případně k tak zvané stigmatizaci prostoru.

Souhrnně je možné říci, že se jedná o jeden z nejohroženějších regionů resp. okresů České republiky, který vykazuje téměř ve všech zvolených demografických ukazatelích nejméně příznivá data pro předpokládaný rozvoj lidských zdrojů, potažmo pozitivní regionální rozvoj. Změnu stávající situace je možno realizovat jako komplex synergicky působících opatření v oblasti ekonomické a sociální, což si bude vyžadovat samozřejmě větší finanční prostředky plynoucí do tohoto okresu.

Závěr a diskuze výsledků

Rok 1989 je neodmyslitelně spojen s událostí, která se stala významným mezníkem pro země východoevropského bloku, tedy i pro Českou republiku. Kromě přeměny politického režimu i orientace ekonomiky směrem k tržnímu hospodářství, měla transformace vliv i na změnu demografického chování. V České republice se díky ekonomickým a sociálně-ekonomickým změnám postupně mění také populační chování, což nejen ovlivňuje stávající demografické ukazatele, ale i jejich další vývoj. K tomu, abychom mohli tyto ukazatele sledovat a správně interpretovat i v budoucnu, je třeba porozumět jejich současnému stavu a naznačit některé vývojové tendence. Podobně jako v populaci máme i v ekonomickém vývoji Československa od jeho samotného vzniku vysledovat mezníky, které měly dopad na další sféry společnosti.

- Do roku 1989 byl přirozený demografický vývoj částečně brzděn ekonomickou a politickou situací a záměrnými zásahy státu (Koschín, 2005). Jednalo se například o cílená populační opatření (pronatalitní politika v první polovině 20. století) nebo vliv centrálně řízeného národního hospodářství. Ten se projevoval i ve srovnání nejvyšších mezd, které se od průměrných lišily (pouze) několikrát, což se odráželo nejen na uniformitě populačního chování, ale také na uniformním způsobu života a trávení volného času, včetně cestovního ruchu. Volnočasové aktivity byly omežovány bariérami státních hranic a nabízenými možnostmi. Projevovala se limitovaná a mnohdy politicky diferencovaná možnost vzdělávání. Přesobil také poměrný dostatek pracovních příležitostí vedoucích k předzaměstnanosti a stále menší problém v zajištění bydlení. Tyto faktory se projeví mimo jiné uzavíráním podniků v mladém věku s následným narozením převážně dvou dětí brzy po sobě.
- Přechod z centrálně plánované ekonomiky na ekonomiku tržní byl v počátku 90. let minulého století nezbytný. Dvacetiletý proces strukturálních změn vedl k poklesu pracovníků primárního a sekundárního sektoru. Výsledkem je dominance konzumní terciární ekonomiky stojící především na hypermarketech, informatických, finančních, poradenských a realitních službách, obchodu, pohostinství a cestovním ruchu. Přesun ekonomicky aktivního obyvatelstva ze sektoru průměrně (s fyzicky náročnými pracovními podmínkami) do sektoru služeb (s méně náročnými podmínkami na zdraví) a zlepšení kvality životního prostředí, mělo pozitivní vliv na celkovou zdravotní úroveň obyvatelstva.
- Od 90. let minulého století se objevila široká paleta nových životních příležitostí, která zcela změnila nejen společenské hodnotový systém, ale také vyvolala demografické změny, včetně

odli-ného pojmání smyslu pracovní kariéry a p ístupu k trávení volného asu. P es v-echny problémy do-lo v eské republice ke zkvalitn ní zdravotnické pé e a mimo oblast p ímého zdravotnictví se více obyvatel eské republiky za alo zabývat realizací zdravého životního stylu. Ve srovnání se situací p ed dvaceti lety se nabízí -ir-í nabídka potravin a mnofství tehdy neznámých zdravotn rekrea ních aktivit.

- P estofe se vývoj po roce 1989 v mnoha ohledech podobá vývoji v západoevropských zemích, vyzna ují se demografické zm ny p edev-ím rychlou dynamikou. šUvoln ní politických a ekonomických bariér po roce 1989 dopadlo na zm nu úrovn demografických proces a je-t z eteln jí ovliv uje demografickou strukturu (Rychta íková, 2010, s. 37). P í in, které vedly ke zm nám demografického chování, je nepochybn ve spole nosti celá ada, nebo jak uvádí Ku era šd ív j-í uniformní zp sob životní pom rn krátce období málo diferenciovaných mořností vzd lávání, následované s atkem v mladém v ku, brzkým narozením p evářn dvou d tí brzy po sob jako v podstat jediná mořná životní kariéra ó byl vyst ídán -írokou paletou životních p íleřitostí (1994, s. 27).

V d sledku p echodu od plánovaného hospodá ství k trřní ekonomice do-lo k vytvá ení nových regionálních nerovnováh zalofených p edev-ím na rozdílném vývoji ekonomické základny:

- na jedné stran jsou zde oblasti s krizí tradi ních pr myslových odvtví (t řkly a t řební pr mysl v Podkru-noho í a na Ostravsku, textilní pr mysl v n kterých oblastech severních a východních ech),
- na druhé stran regiony s prosperujícími podniky (výroba osobních aut, vybrané elektrotechnické závody apod.) a zejména pak velká centra s koncentrací progresivního terciéru.

Na základ výsledk kvalitativního hodnocení lidských zdroj pomocí shlukové analýzy je mořné identifikovat n které základní charakteristiky vyplývající z demografických indikátor , které se projevují v prostorových disparitách okres eské republiky. Zám rem shlukové analýzy nebylo stanovení po adí jednotlivých shluk , p esto je patrná objektivn stanovitelná úrove kvality lidských zdroj , která vykazuje následující tendence.

- Obecn se projevují výrazné disparity kvality lidských zdroj z pohledu geografické polohy, p í emř níř kvalitu lidských zdroj vykazují okresy periferie, a to a uřl okresy v pohrani í nebo v tzv. vnit ní periférii.
- Velká (krajská) m sta disponují dobrou kvalitou lidských zdroj . Pozitivní je p edev-ím výrazn lep-í vzd lanostní struktura obyvatelstva, ale jsou naopak postifeny stárnutím populace (index stá í) a významným záporným migra ním saldem.
- Zázemí nejv t-ích jader republiky (Prahy, Brna), tzn. okresy Praha-západ, Praha-východ a Brno-venkov, p edstavuje perspektivní území pro dal-í regionální rozvoj s dobrou kvalitou lidských zdroj (nap . nadpr m rná míra porodnosti a úhrnné plodnosti, kladné migra ní saldo, vysoký podíl vysoko-kolsky vzd laných obyvatel, nízká míra nezam stanosti). V t chto dynamicky se rozvíjejících lokalitách v-ak nesta íla dostate n rychle reagovat také kapacita sociální infrastruktury, zejména mate ských a základních -kol.
- U okres periferie je mořné zaznamenat nejníř kvalitu lidských zdroj . Útlum tradi ních pr myslových aktivit vedl k nadpr m rné mí e emigrace a nezam stanosti. Prostorová koncentrace osob závislých na sociálních dávkách vytvá í v dlouhodobém horizontu hrozbu vzniku tzv. kapes chudoby, umoc uje spirálu sociálního vylou ení a zárove p íspívá k negativní percepci a stigmatizaci prostoru. V ková struktura je sice relativn p íznivá, ale jedná se sp- e o doznívání p esunu obyvatel v mlad-ím ekonomicky aktivním v ku v minulosti zam staných v pr myslu. Nep íznivá ekonomická situace se podepisuje také na extrémní mí e novorozenecké a kojenecké úmrtnosti (zejména v okresech Podkru-noho í), jejíř hodnoty jsou varujícími ukazateli sociálního postavení a životní úrovn obyvatel. Také vzd lanostní struktura obyvatel periferních okres je ve srovnání s pr m rem na velmi nízké úrovni.

A koliv by se na první pohled mohl zdát demografický vývoj v eské republice jako relativn kompaktn se vyvíjející celek, shluková analýza ukázala, ře existují pom rn výrazné regionální (okresní) disparity. Je patrné, ře v ur itých vý-e uvedených okresech je jířl v sou asné dob pom rn problematická kvalita lidských zdroj , která se pravd podobn bude v nejbliř-í budoucnosti i nadále

prohlubovat. Umocn no je zde riziko dal-ích sociáln patologických problém (nap . kriminalita, rodinné a sociální konflikty). e-ením stávající situace by m la být v asná realizace komplexn p sobících opat ení v oblasti ekonomické i sociální. Kvalitativní hodnocení lidských zdroj v demogeografickém kontextu se m fle následn stát významným podkladem pro dal-í podobn koncipované výzkumy, prognózování následujícího vývoje nebo komparace výsledk v asové ad .

Literatura

- [1] eský statistický ú ad, (2011). [online]. [cit. 2013-25-05] Dostupné z: <http://www.czso.cz/xp/redakce.nsf/i/home>
- [2] HÜBELOVÁ, D., (2013b). Kvalita lidských zdroj v demogeografickém kontextu. In *Sborník p ísp vk z mezinárodní v decké konference Region v rozvoji spole nost*. Brno: Mendelova univerzita v Brn . pp. 105-116.
- [3] HÜBELOVÁ, D., (2013a). Human capital as a one of the key development factor. In *16th International Colloquium on Regional Sciences. Conference Proceedings*. Brno: Masarykova univerzita. pp. 72-78. ISBN 978-80-210-6257-3. DOI 10.5817/CZ.MUNI.P210-6257-2013-7.
- [4] KOSCHIN, F., (2005). *Kapitoly z ekonomické demografie*. Praha: Vysoká škola ekonomická. ISBN 80-245-0959-8.
- [5] KU ERA, T., (1994). *Populace eské republiky 1918-1991*. Praha: DS, SÚ AV R. ISBN 80-901-6747-1.
- [6] RYCHTA ÍKOVÁ, J., (2010). *Nová demografická situace v eské republice od po átku devadesátých let. Demografická situace eské republiky. Prom ny a kontexty 1993-2008*. SLON, Praha. ISBN 978-80-7419-024-7.
- [7] *Strategie regionálního rozvoje pro léta 2007-2013 MMR*. [online]. 2008 [cit. 2014-14-03] Dostupné z: <<http://www.mmr.cz/cs/Podpora-regionu-a-cestovni-ruch/Regionalni-politika/Koncepce-Strategie/Strategie-regionálního-rozvoje-Ceske-republiky-na>>.